

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่

จังหวัดชลบุรีและฉะเชิงเทรา

อรัญญา แสนสระ^{1*} วิสันท์ วงษ์แก้ว² ชนาธิป ศรีวรรณ³

Beliefs and Rituals Regarding Death of Hua Phai Catholic Community In Chonburi and Chachoengsao Provinces

Aranya Saensra^{1*} Wisan Wongkaew² Chanathip Sriwan³

Received 20/04/2024 Revised 30/06/2024 Accepted 23/07/2024

<https://doi.org/10.60101/jla.2024.5.2.4736>

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารและวิจัยภาคสนาม ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่มีความเชื่อเรื่องความตายว่า ชีวิตมนุษย์ผูกพันกับพระเจ้าตั้งแต่เกิดจนตาย มีความเชื่อเรื่องชีวิตปัจจุบันและชีวิตหลังความตาย เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม สวรรค์ นรก และไฟชำระ พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายประกอบด้วย พิธีเจิมผู้ป่วยที่ใกล้เสียชีวิตและพิธีศพ ซึ่งผู้นำในพิธี คือ บาทหลวง ทำพิธีมิสซาที่บ้านหรือโบสถ์ตามความประสงค์ของญาติผู้ตาย แล้วนำร่างไปฝังที่สุสานโรมันคาทอลิก วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ ชุมชนแห่งนี้มีการจัดทำทะเบียนผู้ล่วงลับต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต ลักษณะการบันทึกมี 4 รูปแบบ คือ คริสตชนที่ได้สนใจในศีลและพรของพระเจ้า ทารกแรกเกิดจากคริสตชนในชุมชน คนต่างศาสนาที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจวนสิ้นใจ และทารกที่เป็นบุตรของคนต่างศาสนาที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจวนสิ้นใจ ส่วนพิธีเสกสุสาน เป็นพิธีที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เป็นงานประจำปีที่ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลมหาพรต เป็นช่วงเวลารวมญาติเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษและพบปะกัน ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายได้สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้ไว้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ : ชุมชนคาทอลิก ความเชื่อ พิธีกรรม ความตาย

Abstract

This research aims to study beliefs and rituals regarding death in the Hua Phai Catholic community. Using document and field research methods, the results found that the Hua Phai Catholic community believes that human life is connected to God from birth until death. There are beliefs about the present life and life after death, including the law of karma, heaven, hell, and purgatory. Death rituals include the anointing of the dying and funerals, which are led by a priest. A mass is celebrated at home or at church according to the wishes of the deceased's relatives. The body is then buried in a Roman Catholic cemetery at Saint Philip and Saint Jacob Church, Hua Phai. This community has maintained a registry of deceased persons since the past. There are four types of records: Christians who died in the precepts and blessings of the priest, infants of Christians in the community, non-Christians who were baptized at the

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanayaburi E-mail: aranya.s@rmutt.ac.th

^{2, 3} นักวิชาการอิสระ

Independent scholars E-mail: ²wisanwongkaew888@gmail.com ³thomaschanathip2544@gmail.com

*Corresponding author e-mail: aranya.s@rmutt.ac.th

point of death, and infants of non-Christians who were baptized on the brink of death. The cemetery blessing is a ceremony that expresses gratitude to the ancestors. It is an annual event organized by the Hua Phai Catholic community during Lent. It is a time for family gatherings to make merit, dedicate merit to ancestors, and meet each other. The beliefs and rituals regarding death clearly reflect the cultural identity of this community.

Keyword: Catholic community, beliefs, rituals, death

บทนำ

ความตาย เป็นสัจธรรมที่มนุษย์ทุกคนหนีไม่พ้น ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของแต่ละศาสนาล้วนมีลักษณะเฉพาะกลุ่มตามที่ได้สืบทอดวัฒนธรรมต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งประกอบด้วยความเชื่อเรื่องโลกปัจจุบันและโลกหลังความตาย แต่เหนือสิ่งอื่นใดการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงความรักที่มีต่อบุคคลอันเป็นที่รักทั้งที่มีชีวิตอยู่และหมดลมหายใจแต่คงไว้ซึ่งความรักอันเป็นนิรันดร์

ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ก่อตั้งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ คือ มีบันทึกสำคัญทางประวัติศาสตร์ระบุว่า มีชนชั้นชาวยุโรปเชื้อสายชาวฝรั่งเศสชื่อ บาทหลวงมารีอ็องเร่ ฟรังซัว มารี เกโก ได้บุกเบิกผืนดินแห่งนี้ โดยการนำคริสตชนรวมถึงทาสเก่าที่ได้ไถ่ตัวจากความเป็น “ทาสนายเงิน” เข้ามาจับจองแผ้วถางป่าเพื่อทำนาในบริเวณรอยต่อของสองจังหวัดในปัจจุบัน คือ ชลบุรีและฉะเชิงเทรา ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ใน 2 จังหวัด ได้แก่ อำเภอพนัสนิคมและอำเภอบ้านนาเมือง จังหวัดชลบุรี และอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งชุมชนนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ ตำบลโคกขี้หนอน อำเภอบ้านนาเมือง จังหวัดชลบุรี ที่ดินส่วนมากเป็นของวัดจัดสรรให้คริสตชนได้เช่าทำที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพเกษตรกรรมสืบมาตั้งแต่ยุคบุกเบิก

อัตลักษณ์ของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ คือ การเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่มีที่ดินของวัดจำนวนมากประมาณหนึ่งหมื่นไร่ มีวิถีวัฒนธรรมชัดเจน เป็นชุมชนคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนา และการปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด รวมถึงการอยู่ร่วมกับชุมชนต่างศาสนาอย่างสมัคสมานสามัคคี มีกิจกรรมศาสนสัมพันธ์กับพี่น้องต่างความเชื่ออย่างสม่ำเสมอ สะท้อนให้เห็นความเป็นชุมชนเข้มแข็งด้านประเพณี วัฒนธรรมและความงดงามด้านวิถีชีวิตที่น่าชื่นชม

วิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวชุมชนแห่งนี้ดำเนินไปตามแนวทางของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งมีความเชื่อว่า ชีวิตนี้เป็นชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์ในพระเมตตาของพระเจ้า การเกิด การดำเนินชีวิต และการตาย ล้วนอยู่ในความรักของพระเจ้า มีคติความเชื่อเรื่องความรัก ความกตัญญู และมีคำกล่าวที่อ้างมาจากคัมภีร์ไบเบิล (ปฐมกาล 3 : 19) ว่า “เมื่อเกิดจากดิน ก็กลับสู่ดิน” ดังนั้น การดำเนินชีวิตของชาวชุมชนคาทอลิกหัวไผ่จึงเน้นที่คำสั่งสอนของพระเยซู ผู้เป็นศาสดาของศาสนาคริสต์ และเคร่งครัดในวิถีคาทอลิก ซึ่งผสมผสานกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันมีหลากหลายชาติพันธุ์มาอยู่ร่วมกัน ตั้งแต่ครั้งอดีตจวบจนยุคปัจจุบัน สะท้อนผ่านความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย อันแสดงถึงการมอบความรักแก่ร่างกายของบุคคลอันเป็นที่รัก โดยฝังร่างลงดินและเตรียมวิญญาณที่บริสุทธิ์สู่สวรรค์ตามความเชื่อเรื่องชีวิตโลกนี้และโลกหน้าของชาวคาทอลิก

คณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน จึงได้ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย เพื่อเป็นคลังข้อมูลสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดทำข้อมูลพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อให้เป็นแบบอย่างของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไป

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Filed Research) มีการสำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชนครอบคลุมพื้นที่ของ

ชุมชน คือ 3 อำเภอ 2 จังหวัด ประกอบด้วย ตำบลโคกขี้หนอน อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ตำบลโคกเพลาะ และตำบลท่าข้าม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี รวมทั้งตำบลลิบเอ็ดคอกและตำบลหนองตึนบก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นองค์ความรู้ จัดระบบข้อมูล และนำเสนอวิถีวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนคาทอลิกหัวไผ่

การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample) คือ การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความเชื่อ พิธีกรรม วิถีชีวิตชาวชุมชน และนักวิชาการ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านทั่วไปในการประมวลความเชื่อและพิธีกรรม รวมทั้งกลุ่มผู้นำชุมชนและหัวหน้าสถานศึกษาในการนำเสนอวิถีวัฒนธรรมของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) และการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non – Structured Interview) ในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อและพิธีกรรมในท้องถิ่น และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในการเสนอวิถีวัฒนธรรมของชุมชน แล้วนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีนักวิชาการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ไว้หลายคน มีคนในชุมชนทำวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษา 2 คน คือ วิสัณห์ วงษ์แก้ว (2557) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การตั้งถิ่นฐานและพัฒนารวมของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่” ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย ความเป็นมาของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ภูมิวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนวิเคราะห์โครงสร้างต่าง ๆ ของชุมชนอย่างละเอียด และ อุษา จันทร (2560) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนคาทอลิก วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ (หัวไผ่) อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี” ศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและบริบทการพัฒนาชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของโบสถ์วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ โดยใช้วิธีการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ การจัดการความรู้ การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนคาทอลิก และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีบาทหลวงและนักวิชาการคนอื่น ๆ บันทึกข้อมูลประวัติชุมชนและอาชีพของชุมชนไว้ แสดงให้เห็นถึงทุนด้านวิชาการของชุมชนที่พร้อมนำไปใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวชุมชนต่อไป

ในด้านการวิจัยชุมชนคาทอลิก ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ได้แก่ จักรพงษ์ มะลิวัลย์ (2541) วิจัยเรื่อง “พิธีกรรมการเสกสุสานของชาวโรมันคาทอลิกชุมชนบึงกะแต อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า พิธีกรรมการเสกสุสานของชุมชนคาทอลิกบึงกะแต เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ซึ่งชาวชุมชนเชื่อว่า วิญญาณบรรพบุรุษจะอยู่ใน 3 สถานภาพ คือ สวรรค์ นรก และไฟชำระ วิญญาณที่สถิตในสวรรค์หรือตถาคตนั้นได้รับการพิพากษาไปถึงที่สุด แล้วจะอยู่ที่นั่นตลอดไป และจะไม่ได้รับกุศลจากพิธีเสกสุสาน ส่วนวิญญาณที่อยู่ในไฟชำระเป็นวิญญาณที่ติดบาปเบากำลังใช้โทษบาปของตน ด้วยการให้ไฟชำระเผาผลาญบาปให้หมดจดก่อนไปสถิตในสวรรค์ ญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มีส่วนช่วยวิญญาณในไฟชำระเหล่านั้นได้ ด้วยการสวดภาวนาและทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ดังนั้น ชาวคาทอลิกจึงได้จัดพิธีเสกสุสานขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้วิญญาณในไฟชำระโดยตรง และยังเชื่อว่าการทำบุญในวันเสกสุสานนั้น วิญญาณที่อยู่ในไฟชำระจะได้รับกุศลผลบุญมากที่สุด กรณีศรา พานิชเกษม (2561) วิจัยเรื่อง “การสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนคาทอลิกของอาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธิณมล : กรณีศึกษา วัดพระหฤทัยแห่งพระเยซูเจ้า อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี” พบว่า ชุมชนคาทอลิกวัดพระหฤทัยแห่งพระเยซูเจ้าเกิดจากการอพยพมาตั้งถิ่นฐานและหาที่ทำมาหากินใหม่ของคริสตชนจากจันทบุรี ในปี ค.ศ. 1870 มีพัฒนาการและความมั่นคงมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทางศาสนาของชุมชนแห่งนี้มีการปฏิบัติศาสนกิจในระดับปานกลาง เช่น การร่วมมิสซาเสกสุสาน มิสซาวนคริสต์มาส การแก้บาป - รับศีลมหาสนิท การทำปัสกา และการร่วมงานฉลองวัดและการร่วมมิสซาเป็นต้น และ รุ่งนภา พรหมณวงศ์ (2544) วิจัยเรื่อง “การอ้างชาติพันธุ์ของชุมชนชาวจีนคาทอลิกผ่านพิธีศพ : กรณีศึกษาชุมชนคาทอลิกบ้านบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” พบว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวจีนคาทอลิกบ้านบางนกแขวกสะท้อนให้เห็นความต่อเนื่องของการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยและการผสมผสานความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมภายใต้บริบทของสังคมไทย ซึ่งนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของ

ชุมชนจีนคาทอลิกและสร้างความแตกต่างกับชุมชนจีนอื่น ๆ พิธีศพของชาวจีนคาทอลิกบ้านบางนกแขวกสะท้อนถึงสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม ซึ่งถูกปิดกั้นการแสดงออกทางความเชื่อดั้งเดิมเพราะขัดต่อหลักคริสต์ศาสนา ชาวจีนคาทอลิกจึงได้ปรับพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือและการปฏิบัติต่อวิญญาณบรรพบุรุษของชาวจีนให้สอดคล้องกับพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนา ทำให้พิธีศพของชุมชนแห่งนี้มีลักษณะพิเศษและเป็นรูปแบบพิธีกรรมเฉพาะกลุ่ม

ผลการศึกษา

ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เป็นชุมชนคาทอลิกที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่สองของภาคตะวันออก เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีภูมิหลังจากการไถ่ทาสและการจัดหาที่ดินเพื่อให้คริสตชนและทาสเก่าได้อยู่อาศัยและมีที่ดินทำกินของบาทหลวงมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสเพื่อเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

จากเรื่องราวการเผยแผ่ศาสนาคริสต์และการอยู่ร่วมกันในชุมชนขนาดใหญ่ ทำให้ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่มีเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิตที่เป็นคริสตชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงกุ้งและปลาอันเป็นพลังทางเศรษฐกิจของชุมชนแห่งนี้ เมื่อมองสองข้างทางถนนสุขประยูร (พนสนิม - ฉะเชิงเทรา) จะพบว่า มีฟาร์มเพาะและจำหน่ายพันธุ์ปลาอยู่เป็นจำนวนมาก บ่งบอกว่า ได้เดินทางมาถึงชุมชนหัวไผ่แล้ว และริมถนนสายหัวไผ่ - ปานทอง ยังมีสุสานโรมันคาทอลิกวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ ตั้งโดดเด่นสวยงาม ดังที่ชาวบ้านในอดีตเรียกสถานที่นี้ว่า “ป่าช้าฝรั่ง” และมีพิธีเสกสุสานประมาณเดือนกุมภาพันธ์หรือในช่วงเทศกาลมหาพรตของทุกปี (วิหาร ยูนประยงค์, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2567) สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมที่น่าสนใจผ่านความเชื่อและพิธีกรรมอันงดงามของชุมชน

งานวิจัยนี้เน้นการสะท้อนความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องความตายในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ การบันทึกข้อมูลในทะเบียนผู้ล่วงลับของชุมชน และพิธีเสกสุสานชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความเชื่อเรื่องความตายในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ความตายในทัศนะของชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก คือ การที่วิญญาณแยกออกจากร่างกาย ซึ่งร่างกายเป็นชีวิตในโลกปัจจุบัน เมื่อหมดลมหายใจแล้วจะเหลือแต่วิญญาณที่เป็นอมตะ รอวันฟื้นมาใหม่ในโลกหน้า

ซิสเตอร์กัลยา ยุติธรรม กล่าวถึง ความเชื่อของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ไว้ว่า

“ชาวคาทอลิกเชื่อว่าชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์ มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี ถูกสร้างโดยพระเจ้า ยังคงอยู่อย่างผูกพันกับพระเจ้าตั้งแต่เกิดจนตาย แม้ชีวิตหลังความตายก็ยังเชื่อกฎแห่งกรรมที่ว่าคนทำดีจะได้สถิตินสวรรค์กับพระเจ้า คนทำชั่วจะตกนรก ส่วนคนที่มีความดีและความชั่วจะรอรับการตัดสินหลังความตาย โดยอาจเป็นการชำระให้บริสุทธิ์ก่อนในไฟชำระ ซึ่งเป็นการชำระบาปที่มนุษย์ได้กระทำไว้ ก่อนไปอยู่กับพระเจ้าบนสวรรค์ ชีวิตของมนุษย์แบ่งออกเป็นชีวิตเดิม คือ ร่างกาย และชีวิตใหม่ คือ วิญญาณ ความตายเป็นทางผ่านจากชีวิตเดิมสู่ชีวิตใหม่ ซึ่งมีจุดหมายปลายทางคืออาณาจักรของพระเจ้าหรือสรวงสวรรค์นั่นเอง” (สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2567)

ส่วนความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายนั้น บาทหลวงอานาภาพ วงษ์แก้ว ได้กล่าวไว้ว่า

“ชาวคาทอลิกเชื่อว่า ชีวิตหลังความตายแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ร่างกายและวิญญาณ ด้านร่างกายนั้นเมื่อคนเราตายแล้ว ครอบครัวจะปฏิบัติต่อร่างของผู้ตายอย่างดี ต้องให้เกียรติแก่ร่างกาย โดยเชื่อว่าสักวันหนึ่งจะกลับฟื้นมาใหม่ ญาติผู้ตายต้องทำความสะอาด แต่งตัวอย่างดี หลังจากนั้นจึงประกอบพิธีกรรมระลึกถึงผู้ตายและฝังร่างไว้ในสุสาน ส่วนด้านวิญญาณนั้น เชื่อว่า เมื่อร่างกายถูกฝังแล้ววิญญาณยังคงอยู่ตลอดไป เมื่อวิญญาณถูกพิพากษาแล้วจะได้ไปสวรรค์หรือนรก ขึ้นอยู่กับความดีความชั่ว ส่วนวิญญาณที่รอพิพากษานั้นเรียกว่าอยู่ในไฟชำระ” (สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2567)

จากความเชื่อดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ชาวคาทอลิกมีความเชื่อเรื่องชีวิตปัจจุบันและชีวิตหลังความตาย ซึ่งมีความผูกพันกับพระเจ้าตั้งแต่เกิดจนตาย ส่งผลให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายที่มีลักษณะเฉพาะของผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกอย่างน่าสนใจ

2. ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่

ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เป็นชุมชนที่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ไว้ชัดเจนและมีวิถีปฏิบัติที่ชัดเจนตามหลักศาสนาคริสต์ ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในชุมชนนี้ จึงประกอบด้วยสาระสำคัญเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยที่ใกล้เสียชีวิตและการจัดพิธีศพ ดังนี้

2.1 การเจิมผู้ป่วยที่ใกล้เสียชีวิต

นายประเสริฐ วงษ์แก้ว (สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2567) กล่าวถึง การดูแลผู้ป่วยที่ใกล้เสียชีวิตไว้ว่า การดูแล ผู้ที่ใกล้จะสิ้นใจเน้นการเอาใจใส่ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณไปพร้อมกัน ผู้ที่ป่วยหนักหรืออยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตจะได้รับการประกอบพิธีเจิมผู้ป่วยเพื่อแสดงให้เห็นว่า พระเยซูคริสต์ได้เสด็จมาในโลกนี้ได้ทรงชนะความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน และความตายแล้ว พิธีเจิมผู้ป่วยจึงทำให้ได้รับพระพรฝ่ายจิตวิญญาณในการอดทนและต่อสู้กับความเจ็บป่วย หรือในกรณีใกล้ตายก็จะเป็นการรับพระพรก่อนที่จะก้าวสู่อีกมิติหนึ่งของชีวิต ผู้ทำพิธีเจิมผู้ป่วย คือบาทหลวง โดยปรกมือและสวดภาวนาเหนือผู้ป่วย เป็นการสวดภาวนาอ้อนวอนพระเจ้าเพื่อขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าเฉพาะพิธีเจิมผู้ป่วยนี้ จากนั้นจึงเจิมผู้ป่วยที่ใกล้จะสิ้นใจที่หน้าผากและมือทั้งสองข้างด้วยน้ำมันที่เสกโดยสังฆราชคาทอลิกในสังฆมณฑลนั้น ๆ

ก่อนที่บาทหลวงจะทำพิธีเจิมผู้ป่วย จะมีการสอบถามถึงอาการป่วยจากญาติพี่น้องหรือตัวผู้ป่วยเอง เพื่อประกอบพิธีอย่างเหมาะสม พร้อมกับอธิบายความหมายของศีลศักดิ์สิทธิ์ให้เข้าใจก่อนทำพิธีเจิมบาทหลวง โดยจะฟังแก้บาปจากผู้ป่วยในกรณีที่ผู้ป่วยสมัครใจซึ่งสามารถพูดและสามารถแก้บาปได้ หรือที่เรียกว่าพิธีอภัยบาป เนื่องจากชาวคาทอลิกเชื่อว่า การสารภาพบาปเป็นการสำนึกว่า สิ่งที่เราทำ เป็นสิ่งที่ผิดต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องการการให้อภัยทั้งจากพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์โดยผ่านทางบาทหลวง เพราะเชื่อว่า บาทหลวงได้รับอำนาจหน้าที่อภัยบาปในนามของผู้พระเป็นเจ้า จากนั้นบาทหลวงจะนำผู้ป่วยและครอบครัวสวดภาวนาสั้น ๆ ตามความเหมาะสม และทำพิธีเจิมผู้ป่วยโดยใช้น้ำมันศักดิ์สิทธิ์มาเจิมที่หน้าผากและมือทั้งสองข้างของผู้ป่วย แล้วจึงภาวนาและอวยพรผู้ป่วยโดยการปรกมือเหนือผู้ป่วย

ในกรณีที่ประกอบพิธีเจิมผู้ป่วยในโรงพยาบาล บาทหลวงจะพิจารณาและคำนึงถึงผู้ป่วยคนอื่นที่บังเอิญนอนอยู่ในบริเวณเดียวกันว่า ยินดีมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีหรือไม่ หากผู้ป่วยในบริเวณข้างเคียงที่ไม่ใช่คริสตชนนิกายโรมันคาทอลิกประสงค์ร่วมพิธีด้วยก็สามารถทำได้ บาทหลวงสามารถอวยพรโดยการปรกมือเหนือผู้ป่วยแต่ละคน แต่จะไม่เจมน้ำมันให้แก่แต่ละคนที่ศีรษะและมือให้ เพราะพิธีเจิมผู้ป่วยเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่สงวนไว้สำหรับคริสตชนที่รับศีลล้างบาปแล้วเท่านั้น ซึ่งส่วนมากจะประกอบพิธีครั้งเดียวสำหรับผู้ป่วยหนักและผู้ป่วยที่ใกล้จะสิ้นใจแล้วเท่านั้น

การประกอบพิธีเจิมผู้ป่วยสามารถทำได้ทั้งที่บ้านและที่โรงพยาบาล หรือกรณีฉุกเฉินสามารถทำได้ทันทีในการประกอบพิธีที่โรงพยาบาลนั้น นอกจากบาทหลวงจะประกอบพิธีเจิมน้ำมันแก่ผู้ป่วยแล้ว บาทหลวงสามารถประกอบพิธีการรับศีลมหาสนิทแบบสั้น หรือการมอบแผ่นปังศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ผู้ป่วยที่เป็นคริสตชนซึ่งอาจอยู่ในห้องต่าง ๆ ภายในโรงพยาบาลเดียวกัน โดยเริ่มจากการที่ถามผู้ป่วยว่า มีความต้องการสารภาพบาปหรือไม่ หากต้องการสารภาพบาปก็จะทำพิธีสารภาพบาปกับบาทหลวงก่อน จากนั้นจึงเป็นพิธีกรรมการรับศีลมหาสนิท ซึ่งอาจทำในโบสถ์น้อยประจำโรงพยาบาลในกรณีเป็นโรงพยาบาลของคาทอลิกหรือในห้องผู้ป่วย และเมื่อประกอบพิธีเสร็จสิ้นแล้ว บาทหลวงจะชวนผู้ป่วยและครอบครัวสนทนาถึงคุณค่าและความหมายในประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาหรือความทรงจำ ความประทับใจเพื่อเป็นการให้กำลังใจผู้ป่วยและครอบครัวด้วย

2.2 การจัดพิธีศพ

เมื่อชาวชุมชนคาทอลิกหัวไผ่เสียชีวิตลง ครอบครัวและญาติพี่น้องจะไปโบสถ์เพื่อแจ้งบาทหลวง รวมถึงติดต่อเรื่องพิธีกรรมสำหรับผู้ตายและการติดต่อของหลุมฝังศพ จากนั้นจะมีการตีระฆังที่โบสถ์เพื่อเป็นสัญญาณว่า มีคนในชุมชนเสียชีวิตแล้ว

จากนั้นครอบครัวผู้ตายจะนำร่างผู้ตายไปไว้ในสถานที่ที่เหมาะสมในการร่วมพิธี ซึ่งอาจจะเป็นบ้านผู้ตาย หรือที่โบสถ์น้อย (Chapel)⁴ ศาลาที่พักที่โบสถ์ ฯลฯ ยกเว้นว่าผู้ตายเป็นบาทหลวงจะตั้งศพที่โบสถ์ (Church) หลังจากนั้นจะเป็นพิธีการการอาบน้ำศพหรือการรดน้ำศพตามประเพณีท้องถิ่น แล้วจึงบรรจุใส่หีบศพ ซึ่งหีบศพของชาวคาทอลิกมักจะเป็นรูปนกเหยี่ยวตามแนวยาวของลำตัวผู้ตาย โดย “เลขหก” ในทัศนะของศาสนาคริสต์เป็นสัญลักษณ์ของความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ หรือสูญเสีย เป็นต้น

ตลอดระยะเวลาของการตั้งศพ ในตอนกลางคืนจะมีพิธีกรรมระลึกถึงผู้ตาย โดยเริ่มต้นด้วยการสวดภาวนา อ้อนวอนพระเจ้าต่อวิญญาณผู้ตาย ทั้งนี้สามารถใช้รูปแบบการภาวนาได้หลายรูปแบบตามความเหมาะสม เช่น การสวดสายประคำแบบคาทอลิก การสวดทำวัตรระลึกถึงผู้ตาย การสวดพระเมตตา ฯลฯ มักจะมีบทสวดอ้อนวอนเฉพาะบทหนึ่งคั่นอยู่เสมอ ดังนี้

“เดชะพระนามพระเป็นเจ้าผู้เมตตาปรานีแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอโปรดให้วิญญาณ...ได้อยู่เย็นเป็นสุขสำราญ และชื่นชมยินดีได้เห็นพระพักตร์พระองค์สว่างรุ่งเรืองเป็นนิกาล อาแมน”

หลังจากนั้นจะเป็นพิธีมิสซาหน้าศพ แต่ในวันอาทิตย์จะไม่มีพิธีมิสซาหน้าศพ เนื่องจากชาวคาทอลิกเชื่อว่าการประกอบพิธีมิสซาบูชาขอบพระคุณที่โบสถ์ในวันอาทิตย์เป็นพิธีมิสซาที่สมบูรณ์ของพระคริสต์เจ้าแล้วสำหรับมนุษย์ทุกคน ตลอดจนวิญญาณทุกดวง ซึ่งการตั้งศพนี้อาจใช้เวลา 3 วัน 5 วัน หรือ 7 วัน ตามความประสงค์ของครอบครัวผู้ตาย

ภาพที่ 1 พิธีมิสซาหน้าศพที่บ้านผู้ตาย กรณีตั้งศพภายในบ้าน
(ที่มา : วิสัณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

ภาพที่ 2 พิธีมิสซาหน้าศพครั้งสุดท้ายที่โบสถ์
(ที่มา : วิสัณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

⁴ โบสถ์น้อย คือ ศาสนสถานที่มิมีพิธีกรรมขึ้นอยู่กับโบสถ์หลัก (Church) และอธิการของโบสถ์หลัก ซึ่งในชุมชนคาทอลิกหัวไผ่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ มีโบสถ์น้อยเพื่อประกอบพิธีกรรมในเขตเนินต่าง ๆ จำนวน 5 แห่ง คือ ถ้าแม่พระประจักษ์ที่ลัวร์ดจำลอง (เนินแม่พระ) โบสถ์น้อยแม่พระองค์อุปถัมภ์ (เนินท่าข้าม) โบสถ์น้อยแม่พระนิจจานูเคราะห์ (เนินคู้ - กระพังบอน) โบสถ์น้อยแม่พระมหาชัย (เนินกลม - เนินโมกมัน) และโบสถ์น้อยแม่พระฟาติมา (เนินขวดล่าง)

ในวันฝังศพจะเป็นการประกอบพิธีมิสซาหน้าศพครั้งสุดท้ายที่โบสถ์ โดยเริ่มจากการสวดภาวนาสำหรับผู้ตายในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในสถานที่ ๆ ยังคงตั้งศพไว้ เช่น การสวดภาวนาสายประคำแบบคาทอลิก เป็นต้น ซึ่งโดยมากจะมีผู้ร่วมสวดภาวนา ได้แก่ ครอบครัวผู้ตาย ญาติพี่น้องหรือมิตรสหายที่ใกล้ชิดกัน จากนั้นจะเคลื่อนย้ายศพ โดยมีการจัดขบวนแห่เคลื่อนไปยังโบสถ์ เมื่อเคลื่อนศพถึงโบสถ์แล้วจึงตั้งศพไว้ที่หน้าโบสถ์เพื่อประกอบพิธีมิสซา ทั้งนี้การประกอบพิธีมิสซาหน้าศพในโบสถ์นั้นอาจจะมีหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับครอบครัวและญาติพี่น้องของผู้ตายว่า ต้องการให้ประกอบพิธีมิสซาหน้าศพหรือไม่ ถ้าไม่มีพิธีมิสซาหน้าศพก็จะเคลื่อนย้ายไปยังสถานที่ไว้อาลัยครั้งสุดท้ายและฝังในสุสานได้

การเริ่มพิธีมิสซานั้นบาทหลวงจะประกอบพิธีเชิญศพเข้าสู่ภายในโบสถ์ โดยการสวดภาวนาอ้อนวอนพระเจ้าให้โปรดทรงรับผู้ตายเข้าสู่สวรรค์แล้วประพรมน้ำเสก จากนั้นจึงเคลื่อนศพเข้าโบสถ์ ซึ่งจะตั้งไว้กลางโบสถ์ โดยจัดหีบศพให้ศีรษะของผู้ตายหันไปทางประตูโบสถ์ ส่วนเท้าผู้ตายนั้นหันไปทางแท่นบูชาที่ใช้ประกอบพิธี รูปแบบการจัดวางหีบศพเช่นนี้เป็นไปตามลักษณะของผู้ตายขณะทำพิธีต่าง ๆ ทางศาสนาในโบสถ์เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ คือ การหันหน้าเข้าหาแท่นบูชาที่ใช้ประกอบพิธีในทางกลับกันหากผู้ตายนั้นเป็นบาทหลวง ก็จะหันศีรษะไปทางแท่นที่ใช้ประกอบพิธีและหันเท้าไปทางประตูโบสถ์ จากนั้นจึงเริ่มพิธีมิสซาสำหรับผู้ตายตามปกติ โดยในช่วงก่อนจบมิสซาหรือหลังบทภาวนาโมทนาพระคุณหลังรับศีลมหาสนิทจะเป็นการกล่าวขอบคุณผู้ที่มาร่วมงานศพจากครอบครัวผู้ตาย จากนั้นจึงเป็นการอวยพรจากบาทหลวงผู้ประกอบพิธี เป็นอันจบพิธีมิสซาหน้าศพ

ภาพที่ 3 ครอบครัวผู้ตายกล่าวขอบคุณผู้ร่วมงานศพ
(ที่มา : วิสณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

หลังพิธีมิสซาจะเป็นพิธีเคลื่อนย้ายศพไปยังสุสาน บาทหลวงประกอบพิธีที่หน้าหีบศพ โดยการสวดอ้อนวอนพระเจ้าทรงส่งทูตสวรรค์มารับวิญญาณผู้ตายขึ้นสู่สวรรค์ แล้วจึงจุดกำยานแล้วโยนกำยานให้ผู้ตาย และประพรมน้ำเสกอีกครั้ง จากนั้นจึงเคลื่อนศพไปยังสุสาน โดยการแห่แบบเดินเท้าหรือรถยนต์ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ระหว่างการแห่ศพจะมีการสวดภาวนา ซึ่งนิยมสวดภาวนาสายประคำจนกระทั่งแห่ศพถึงสุสาน โดยนำศพตั้งไว้ที่ศาลาพักศพเพื่อให้ผู้มาร่วมพิธีได้ไว้อาลัยผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย ส่วนผู้ที่มาร่วมพิธีไว้อาลัยจะได้รับแจกดอกไม้สดและดินสอพอง เพื่อนำไปวางให้ผู้ตายเสมือนเป็นการฝังหลอก

ภาพที่ 4 บาทหลวงโยนกำยานให้ผู้ตายหลังพิธีมิสซา
(ที่มา : วิสัณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

หลังจากเสร็จสิ้นพิธีไว้อาลัยผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย จะเป็นการเคลื่อนหีบศพมาบรรจุในหลุมฝังศพ โดยบาทหลวงจะเสกหลุมที่จะฝัง จากนั้นจึงบรรจุร่างลงในหลุมและปิดหลุม เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการฝังศพ

ภาพที่ 5 การแห่ศพไปยังศาลาพักศพภายในสุสาน
(ที่มา : วิสัณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

ภาพที่ 6 ครอบครัวผู้ตายนำดินและช่อดอกไม้ใส่ในหลุมฝังศพ บาทหลวงอวยพรก่อนปิดหลุมศพ
(ที่มา : วิสัณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

หลังจากเสร็จสิ้นพิธีการฝังศพแล้ว ครอบครัวผู้ตายจะจัดให้มีการจัดพิธีมีสชาระลึกถึงผู้ตาย หรือการสวดภาวนาระลึกถึงผู้ตาย โดยจัดขึ้นเป็นระยะ เช่น 7 วัน 100 วัน หรือ 1 ปี ฯลฯ ตามความประสงค์หรือตามเหมาะสมในวาระต่าง ๆ

ภาพที่ 7 การปิดหลุมศพในสุสานโรมันคาทอลิก วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่
(ที่มา : วิสัณห์ วงษ์แก้ว, 2566)

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ดำเนินไปตามวิถีของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก โดยนับจากการเจ็บผู้ป่วย ซึ่งสามารถทำได้ทั้งที่บ้านและที่โรงพยาบาล บาทหลวงเป็นผู้ประกอบพิธี ก่อนทำพิธีเจ็บผู้ป่วยจะมีการถามถึงอาการป่วยจากญาติหรือผู้ป่วย มีการสารภาพบาปเพื่อทำพิธีอภัยบาป เมื่อมีคนตายในชุมชนจะมีการย่ำระฆังเป็นสัญญาณ จากนั้นครอบครัวก็จัดพิธีศพ โดยตั้งศพที่บ้านหรือที่โบสถ์ตามความเหมาะสม มีการทำมิสซา และจัดการพิธีฝังศพตามลำดับ นับเป็นความละเอียดอ่อนในวิถีชีวิตของชาวชุมชนและมีคุณค่าทางจิตวิญญาณของคริสตชนที่ได้ทราบถึงความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวของมนุษย์มากที่สุด

นอกจากนี้ ในอดีตยังมีข้อห้ามในการฝังศพที่สุสาน คือ ไม่ให้ฝังศพคนที่บาปหนาในสุสานอย่างเด็ดขาด เช่น คนที่ฆ่าตัวตาย คนที่ฆ่าผู้อื่นตาย หรือคนที่ผิดลูกผิดเมียชาวบ้าน ถือว่าเป็นผู้ที่ไม่บริสุทธิ์ไม่สมควรได้รับการจัดพิธีกรรมความตายตามปกติ แต่ปัจจุบันข้อห้ามดังกล่าวได้คลี่คลายลงสามารถทำพิธีฝังได้โดยอนุโลม

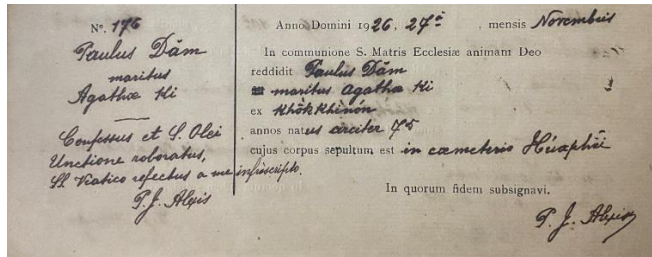
อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการจัดการเอกสารเกี่ยวกับผู้ตาย มีข้อสังเกตสำคัญ คือ เมื่อมีการแจ้งตาย ครอบครัวผู้ตายจะไปแจ้งที่ทะเบียนราษฎร์ แล้วนำไปมรณบัตรมาแจ้งที่โบสถ์ว่ามีผู้ตาย ทางโบสถ์จึงจะย่ำระฆังเป็นสัญญาณแจ้งการตาย หลังจากนั้นรฐการโบสถ์จะตรวจสอบทะเบียนศีลล้างบาปว่า บุคคลนั้นล้างบาปที่ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่หรือไม่ นักบุญองค์อุปถัมภ์⁵ แล้วออกกำหนดการพิธีศพตามลำดับ หากผู้ตายล้างบาปที่อื่น แต่ตายที่หัวไผ่ต้องให้โบสถ์ที่ล้างบาปออกใบรับรองให้ก่อนทำพิธีศพที่สุสานหัวไผ่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า เป็นชาวคาทอลิกจริงหรือไม่ ส่วนราคาหลุมฝังศพในปัจจุบันมี 3 ราคา ได้แก่ พื้นที่หลุมศพแบบเก่า หลุมละ 6,000 บาท พื้นที่ใหม่ หลุมละ 10,000 บาท หากเป็นสัตบุรุษต่างวัด หลุมละ 20,000 บาท นอกจากนี้ยังมีข้อยกเว้นกรณีเป็นคนต่างถิ่นแต่เข้ามาอยู่ในชุมชนคาทอลิกหัวไผ่จนเป็นที่รู้จักแล้ว ทางวัดจะคิดราคาหลุมศพ หลุมละ 10,000 บาท เท่ากับคนในชุมชน

3. การบันทึกข้อมูลในทะเบียนผู้ล่วงลับของชุมชน

ในวิถีของชาวชุมชนคาทอลิกหัวไผ่จากอดีตสืบเนื่องมา มีการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบในทะเบียนต่าง ๆ เช่น ทะเบียนรับศีลล้างบาป ทะเบียนรายชื่อผู้ล่วงลับ เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดการบันทึกรายละเอียดลงในเล่มทะเบียนผู้ล่วงลับวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ มีลักษณะที่น่าสนใจ ดังนี้

⁵ ชาวคาทอลิกมีการใช้นักบุญองค์อุปถัมภ์นำหน้าชื่อ เช่น เปาโล สงวน นาคพงษ์ และ มาริอา สมพร กัลยาณี ซึ่งทุกคนจะได้ชื่อนักบุญประจำตัวตั้งแต่รับศีลล้างบาปตอนแรกเกิด โดยระบุชื่อนักบุญตามด้วยชื่อและนามสกุลของตน

3.1 คริสตชนที่ได้สนใจในศิลปะและพรของพระ หมายความว่า ได้รับศีลเจิมสำหรับผู้ป่วยและได้รับศีลมหาสนิทครั้งสุดท้ายก่อนสิ้นใจ ซึ่งบาทหลวงจะเป็นผู้โปรตศีลเจิมผู้ป่วยตามจารีต ดังตัวอย่าง

ลำดับที่ 176

เปาโล คำ

สามีของ

อาภาท กิ

ได้รับศีลเจิมผู้ป่วยและได้รับศีลมหาสนิทครั้งสุดท้าย
โดยข้าพเจ้า บาทหลวง เปโตร ยอากิม อเล็กซิส

ปีที่ 1926 ในพระเจ้า วันที่ 27 เดือน พฤศจิกายน

ในนามพระศาสนจักรศักดิ์สิทธิ์

เปาโล คำ ได้คืนวิญญาณแด่พระเจ้า

ได้สมรสกับ อาภาท กิ ตามจารีต คาทอลิก

มาจาก หัวไผ่

สิ้นใจในวัย 75 ปี

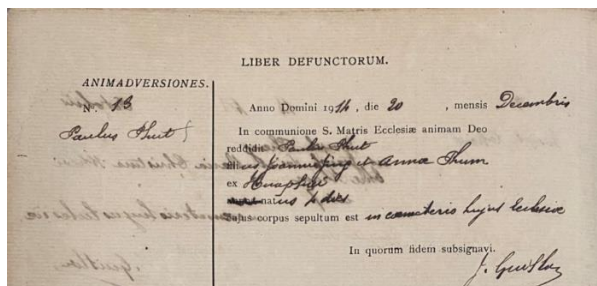
บรรจุศพไว้ที่สุสานของวัดหัวไผ่

ทำน้ข้าพเจ้าขอรับรอง

บาทหลวง เปโตร ยอากิม อเล็กซิส

ภาพที่ 8 ทะเบียนผู้ล่วงลับเล่มที่ 1 ลำดับที่ 176 เปาโล คำ หัวใจ
(ที่มา : ทะเบียนรายชื่อผู้ล่วงลับวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่)

3.2 ทารกแรกเกิดจากคริสตชนในชุมชน ในกรณีนี้จะไม่ได้รับศีลเจิมสำหรับผู้ป่วย ดังตัวอย่าง

ลำดับที่ 13

ปีที่ 1914 ในพระเจ้า วันที่ 20 เดือน ธันวาคม

ในนามพระศาสนจักรศักดิ์สิทธิ์

เปาโล ทุด ได้คืนวิญญาณแด่พระเจ้า

เป็นบุตรชายของ ยวง อิง และ อันนา พุ่ม

มาจาก หัวไผ่

สิ้นใจอายุ 4 วัน

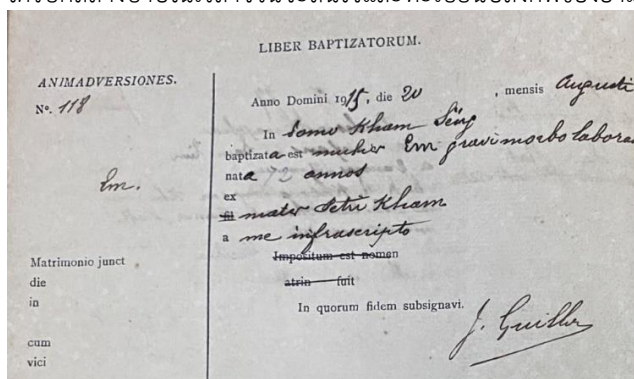
บรรจุศพไว้ที่สุสานของวัดหัวไผ่

ทำน้ข้าพเจ้าขอรับรอง

บาทหลวง จิลล์ กิยู

ภาพที่ 9 ทะเบียนผู้ล่วงลับเล่มที่ 1 ลำดับที่ 13 เปาโล ทุด
(ที่มา : ทะเบียนรายชื่อผู้ล่วงลับวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่)

3.3 คนต่างศาสนาที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจนสิ้นใจ ดังตัวอย่าง ทะเบียนล้างบาปอ้าแดงเอมที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจนจะสิ้นใจและทะเบียนปลงศพของอ้าแดงเอมในอีก 4 วันถัดมา

ลำดับที่ 118

ปีที่ 1915 ในพระเจ้า วันที่ 20 เดือน สิงหาคม

ณ บ้านของนายคำ นางสง

อ้าแดง(นาง) เอม ซึ่งป่วยหนักจากโรคร้ายแรง

อายุ 72 ปี

มาจาก -

เป็นมารดาของ เปโตร คำ

ล้างบาปโดยข้าพเจ้าเอง บาทหลวงกิยู

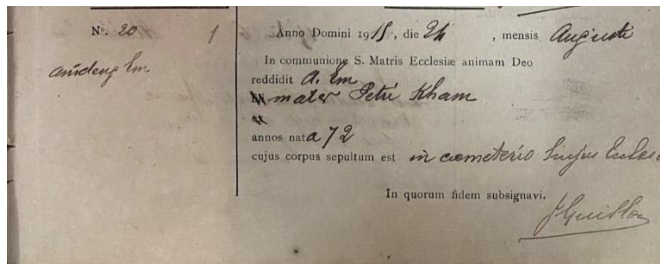
ได้รับนามนักบุญ -

แม่ทูนหัว คือ -

ทำน้ข้าพเจ้าขอรับรอง

บาทหลวง จิลล์ กิยู

ภาพที่ 10 ทะเบียนล้างบาปเล่มที่ 2 ลำดับที่ 118
(ที่มา : ทะเบียนรายชื่อผู้ล่วงลับวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่)

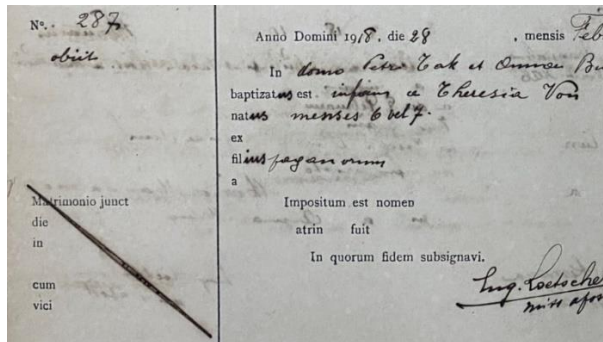
ลำดับที่ 20

ปีที่ 1915 ในพระเจ้า วันที่ 24 เดือน สิงหาคม
ในนามพระศาสนจักรศักดิ์สิทธิ์
อำแดง เอ็ม ได้สิ้นวิญญาณแด่พระเจ้า
เป็นมารดาของ เปโตร คำ
มาจาก -
สิ้นใจในวัย 72 ปี
บรรจุศพไว้ที่สุสานของวัดหัวไผ่

ทำนข้าพเจ้าขอรับรอง
บาทหลวง จิลล์ กิยู

ภาพที่ 11 ทะเบียนผู้ล่วงลับเล่มที่ 1 ลำดับที่ 20
(ที่มา : ทะเบียนรายชื่อผู้ล่วงลับวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่)

3.4 ทารกที่เป็นบุตรของคนต่างศาสนาที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจวนสิ้นใจ ในกรณีนี้จะไม่ได้รับศีลเจิมสำหรับผู้ป่วย และผู้โปรดศีลล้างบาปจะเป็นบาทหลวงหรือคริสตชนก็ได้ เห็นตามสมควร

ลำดับที่ 287

ปีที่ 1918 ในพระเจ้า วันที่ 28 เดือน กุมภาพันธ์
ณ บ้านของ ยวง ดัก และ อันนา บุญ
ทารกเพศชาย ได้รับศีลล้างบาปขึ้นเป็นบุตรของพระเจ้า โดย เทเรซา วอน
อายุ 6 หรือ 7 เดือน
มาจาก -
เป็นบุตรของคนต่างศาสนา
ล้างบาปโดย - (ถูกเขียนแล้วในบรรทัดที่ 3)
ได้รับนามนักบุญ -
แม่ทูนหัว คือ -

ทำนข้าพเจ้าขอรับรอง
บาทหลวง เออเยน เล็คแซร์
มิชชันนารีแห่งสยาม

ภาพที่ 12 ทะเบียนล้างบาปเล่มที่ 2 ลำดับที่ 287
(ที่มา : ทะเบียนรายชื่อผู้ล่วงลับวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่)

การบันทึกข้อมูลในทะเบียนผู้ล่วงลับของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ที่กล่าวถึงในวิจัยนี้ ทำให้เห็นถึงวิธีการเก็บข้อมูลของคนในชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ที่ใช้อักษรละตินในการบันทึกข้อมูล ซึ่งมีทั้งคริสตชนผู้ที่ได้สนใจในศีลและพรของพระ ทารกแรกเกิดจากคริสตชนในชุมชน คนต่างศาสนาที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจวนสิ้นใจ และทารกที่เป็นบุตรของคนต่างศาสนาที่ได้รับศีลล้างบาปในเวลาจวนสิ้นใจ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีปฏิบัติหลังจากมีผู้ตายในชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ซึ่งเป็นข้อมูลที่หายาก จึงสมควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติต่อผู้ตายในชุมชน อันจะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมคาทอลิกมากยิ่งขึ้น

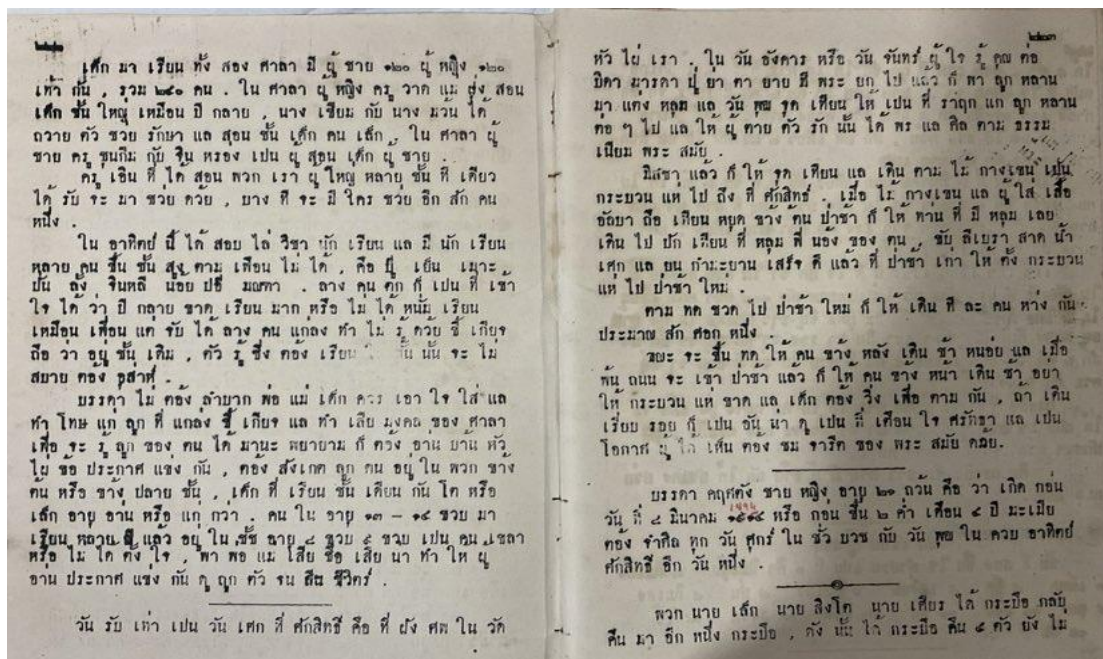
4. พิธีเสกสุสานในชุมชนคาทอลิกหัวไผ่

ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่มีสุสานวัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่ เป็นสถานที่สำหรับการบรรจุศพของชาวชุมชนเพื่อรอการกลับคืนชีพและรอการพิพากษาตามในวันสิ้นโลกตามความเชื่อของชาวคาทอลิก ซึ่งสุสานของชุมชนนั้นนอกจากจะเป็นที่บรรจุศพแล้ว ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณสำหรับผู้ตาย รวมถึงสวดภาวนาให้แก่ผู้ตายซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของชุมชนด้วย

เดิมสุสานของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่อยู่บริเวณโบสถ์ บริเวณอาคารเรียนฝั่งประถมศึกษาและบริเวณโรงอาหารของโรงเรียนประชาสงเคราะห์ในปัจจุบัน ต่อมามีการย้ายสุสานประจำชุมชนไปบริเวณถนนสายหัวไผ่ - พานทอง เพราะมีบริเวณกว้างขวางสามารถขยายสุสานรองรับผู้ตายในชุมชนได้และมีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งหนึ่งเนื่องจากอยู่ติดถนนใหญ่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย เป็นสถานที่บุคคลทั่วไปโดยเฉพาะผู้สัญจรทางบกทราบว่า ชุมชนแห่งนี้นับถือศาสนา

คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ทั้งนี้สุสานประจำชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ไม่มีการประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณและการสวดภาวนาอุทิศให้บรรพบุรุษของชุมชนเสมอ รวมถึงมีการพิธีบูชาขอบพระคุณประจำปีเพื่ออุทิศให้ชาวชุมชนที่เสียชีวิต หรือที่ชาวชุมชนเรียกว่า “พิธีเสกสุสาน” พิธีนี้จัดในคืนวันศุกร์และเช้าวันเสาร์หลังวันพุธรับเถ้า โดยมีลูกหลานชาวชุมชนที่อยู่ในชุมชนและอาศัยอยู่ที่อื่น ๆ มาร่วมพิธีแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษโดยการมาร่วมพิธีกันเป็นจำนวนมาก

ในเอกสารของหอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับพิธีเสกสุสานของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เมื่อ ค.ศ. 1915 ไว้ว่า วันรับเถ้าเป็นวันเสกศักดิ์สิทธิ์ วันจันทร์อังคาร (ก่อนพุธรับเถ้า) ผู้ที่มีใจรักอุทิศบิดามารดาปู่ย่าตายายที่ล่วงลับแล้วจะมาแต่งหลุมศพ แล้ววันพุธเจ็ดเทียนให้ผู้ที่ยังรักได้พรและศีลตามธรรมเนียม เมื่อทำมิสซาแล้วให้เจ็ดเทียนเดิมตามไม้กางเขนเป็นขบวนไปถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อไม้กางเขนและผู้สวมเสื้ออัลบา (บาทหลวง) ถือเทียนหยุดที่หน้าสุสานแล้วให้ไปปักเทียนที่หลุมพี่น้องของตน... ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 หนังสือบ้านหัวไผ่ ค.ศ. 1915 – 1916

(ที่มา : หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ)

ส่วนมากชุมชนคาทอลิกในพื้นที่ต่าง ๆ มีการจัดพิธีเสกสุสานในวันเสาร์แรกของเดือนพฤศจิกายน แต่ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่จัดในช่วงเทศกาลมหาพรต⁶ พิธีเสกสุสานชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ พ.ศ. 2567 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 16 - 17 กุมภาพันธ์ 2567 ชาวชุมชนทำพิธีมิสซาในคืนวันศุกร์ ทำมิสซาเสกสุสานเช้าวันเสาร์หลังพุธรับเถ้า⁷ มีการทำความสะอาดสุสาน เจ็ดเทียนสว่างไสว วางดอกไม้สวยงาม เพื่อระลึกถึงบุคคลอันเป็นที่รักที่ล่วงลับและกลับสู่ดิน เป็นพิธีที่แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ชาวชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ให้ความสำคัญกับพิธีนี้มาก ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็จะกลับบ้านเพื่อร่วมงาน ไม่ว่าจะเสียชีวิต

⁶ เทศกาลมหาพรต เป็นประเพณีสำคัญของชาวคาทอลิก เป็นช่วงถือศีลอดที่กำหนดไว้เป็นระยะเวลา 40 วัน เทศกาลนี้มีไว้เพื่อระลึกถึงพระทรมานและการคืนพระชนม์ชีพของพระเยซูคริสต์ โดยกิจที่ชาวคาทอลิกปฏิบัติในช่วงนี้ คือ การอธิษฐาน การบริจาคสิ่งของ การอดอาหาร และการไม่ฟุ่มเฟือย

⁷ วันพุธรับเถ้า เป็นวันเริ่มต้นของเทศกาลมหาพรต ซึ่งมีระยะเวลา 46 วัน ก่อนวันปัสกาซึ่งเป็นเทศกาลที่ชาวอัครศาสนิกชนเชื่อว่าพระเยซูเจ้าทรงนำพวกเขาออกจากความเป็นทาสในแผ่นดินอียิปต์ (อพยพ 12: 13-14) และในคืนก่อนที่พระเยซูจะถูกทรมานนั้น พระองค์ทรงร่วมรับประทานอาหารกับเหล่าสาวก และทรงตั้งพิธีมหาสนิทขึ้น (ลูกา 22:7-22) แต่ละปีวันที่ของวันพุธรับเถ้าจะเปลี่ยนไปเพราะยึดตามวันปัสกาเป็นหลัก

อยู่ที่ใดก็ขอให้นำร่างมาฝังที่สุสานแห่งนี้ เพราะจิตวิญญาณบรรพชนยังร่ำกลีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 พัฒนาและมั่นคงงดงามมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 14 สุสานโรมันคาทอลิก วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ หัวไผ่
(ที่มา : ชนาธิป ศรีวรรณ, 2567)

ภาพที่ 15 พิธีเสกสุสานชุมชนคาทอลิกหัวไผ่
(ที่มา : อรัญญา แสนสระ, 2567)

พิธีเสกสุสาน นับเป็นพิธีสำคัญประจำปีของชาวชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เป็นพิธีที่แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และเป็นโอกาสที่ครอบครัวญาติพี่น้องจะได้มารวมตัวกันเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับและใช้เวลาอยู่ร่วมกับครอบครัว นับเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมล้ำค่าของชุมชนไว้ให้ยั่งยืนและงดงามสืบไป

บทสรุป

ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีวิถีชีวิตตามแบบคริสตชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่ก่อตั้งชุมชน มีความเชื่อเรื่องความตายว่า เป็นทางผ่านจากชีวิตปัจจุบันสู่ชีวิตหน้า วิญญาณแยกออกจากร่างกายชั่วคราว และจะกลับคืนชีพมาในวันพิพากษา เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม สวรรค์ นรก และไฟชำระ

ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายประกอบด้วย พิธีเจิมผู้ป่วยที่ใกล้สิ้นใจและพิธีศพ ในโบสถ์มีการทำบุญชื้อผู้ล่วงลับมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ยังมีพิธีเสกสุสานซึ่งเป็นการระลึกถึงผู้ตายและแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ นับว่าเป็นชุมชนที่มีความชัดเจนและเข้มแข็งทางวัฒนธรรม มีความเชื่อและพิธีกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนคาทอลิกอย่างทรงคุณค่าและน่าสนใจอย่างยิ่ง

อภิปรายผล

ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ เป็นชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มีพื้นที่กว้างใหญ่เนื่องจากบาทหลวงมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสได้จับจองพื้นที่เป็นจำนวนมากไว้ให้คริสตชนได้อยู่อาศัยและทำมาหากิน ชุมชนนี้มีรูปปั้นของบาทหลวงคนสำคัญสองท่าน คือ บาทหลวงมาธิโอแรง ฟรังซัว มารี เกโก ผู้บุกเบิกผืนดินหัวไผ่ และ พระสังฆราชยาโกเบ แจง เกิดสว่าง สังฆราชคาทอลิกไทยคนแรก ผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนาชุมชนแห่งนี้ ซึ่งลูกหลานชาวหัวไผ่ได้เรียนรู้ประวัติและเรื่องราวของทั้งสองท่านผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน นับว่าเป็นชุมชนที่มีเรื่องเล่าและความน่าสนใจอย่างมาก

จากการศึกษาชุมชนอื่นเปรียบเทียบกับวิถีชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ ทั้งชุมชนคาทอลิกบุงกะแหว จังหวัดอุบลราชธานี ชุมชนบางนกแขวก จังหวัดสมุทรสงคราม และชุมชนวัดพระหยดแห่งพระเยซูเจ้า จังหวัดจันทบุรี ทำให้เห็นความแตกต่างและความโดดเด่นของชุมชนแห่งนี้ในด้านของการมีข้อมูลบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการจัดทำเอกสารอย่างเป็นระบบ ด้านความเชื่อและพิธีกรรมยังคงขนบและขั้นตอนตามแบบของคริสตชนนิกายโรมันคาทอลิก ส่วนพิธีเสกสุสานจัดขึ้นในช่วงเวลาที่ต่างจากชุมชนคาทอลิกส่วนมาก แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันก็ยังมีอีกหลายชุมชนที่จัดพิธีเสกสุสานในช่วงเทศกาลมหาพรต การศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่จึงเป็นประตูแห่งความรู้ด้านวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถต่อยอดเป็นข้อมูลในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมให้มั่นคงต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องนี้ทำให้พบเรื่องที่ควรจะมีการค้นคว้าต่อไป ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมเพื่อต่อยอดสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนคาทอลิกหัวไผ่
2. ศึกษาเรื่องการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
3. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากวัฒนธรรมชุมชนคาทอลิกหัวไผ่

รายการอ้างอิง

- กรณิศา พานิชเกษม. (2561). *การสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนคาทอลิกของอาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล : กรณีศึกษาวัดพระหยดแห่งพระเยซูเจ้า อำเภอลดง จังหวัดจันทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, จันทบุรี.
- จักรพงษ์ มะลิวัลย์. (2541). *พิธีกรรมการเสกสุสานของชาวโรมันคาทอลิก ชุมชนบุงกะแหว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- รุ่งนภา พรหมณวงศ์. (2544). *การธำรงชาติพันธุ์ของชุมชนชาวจีนคาทอลิกผ่านพิธีศพ : กรณีศึกษาชุมชนคาทอลิกบ้านบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วิสันท์ วงษ์แก้ว. (2557). *การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาการของชุมชนคาทอลิกหัวไผ่*. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- อุษา จันท. (2560). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนคาทอลิก วัดนักบุญฟิลิปและยากอบ (หัวไผ่) อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต), มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.